

PORTRÉTÓL A KONCEPTIG

Fotóválogatás Zimányi László gyűjteményéből

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁNI MAGYAR MŰVÉSZETET SZÉLESKÖRŰEN KÉPVISELŐ KOLLEKCIÓ ELSŐ, 2018. ÉVI KIÁLLÍTÁSÁN, EGERBEN FOTÓK MÉG CSAK A KÖZÉPPONTBA ÁLLÍTOTT KÉPZŐMŰVÉSZEKRŐL KÉSZÜLT PORTRÉK EREJÉIG JELENTEK MEG. MOST BARANYAY ANDRÁSTÓL ERDÉLY MIKLÓSIG, ÖNÁLLÓ FOTÓS SZELEKCIÓ LÁTHATÓ A GYŰJTEMÉNYBŐL. MILYEN PERSPEKTÍVÁT NYÚJT EZ A BŐVÜLÉS?

A 2022. évi Budapest Fotófesztivál keretében négy kiállítás is nyílik, amely egy-egy magángyűjtemény fotóművészeti részéből válogat. A fesztivál a 2017. évi indulása óta, évente bemutat privát kollektívákat, rendre új koncepció mentén. Elsőként, a Szöllősi-Nagy András és Nemes Judit házaspár akkor frissen, Párizsból hazaköltözött gyűjteményét prezentáló – többnyelvű katalógussal kísért – tárlat három különböző fővárosi helyszínre osztotta szét a műveket, utóbb ez a fotóválogatás egy másik rendezésben a debreceni MODEM-be is meghívást kapott.

Majd a Hetényi Csaba és Gonda Gyöngyi tulajdonából bemutatott fotós munkák két budapesti kiállítóhelyre lettek szétosztva – a FUGA-ban kizárólag fotók, még hozzá fekete-fehér, neoavantgárd indíttatású vagy ahhoz köthető munkák, míg a Vizivárosi Galériában oldottabb, mai fotós művek szerepeltek, a gyűjtemény festészeti anyagával együtt.

Az Arcana Gyűjtemény szintén egy értelmiségi házaspár „gyermek”, akik őrzik anonimitásukat, és ugyancsak

két budapesti helyszínen mutatták be a kollektív fotós vonulatait úgy, hogy az egyik kiállítás egy témát, a női alkotók és női hívószavak világát, míg a másik tárlat a gyűjteményben legtöbb fotóval képviselt alkotót, Szilágyi Lenkét állította középpontba; mindkét tárlathoz online katalógus is készült.

Egy negyedik házaspár, Balázs Árpád és Dénes Andrea az A38 hajón szerepeltetett korábban egy kisebb merítést kiterjedt gyűjteményéből az Art Market kísérőprogramjaként, majd első önálló kiállításukat éppen a Fotófesztivál tavalyi tárlata jelentette, és ennek sikere nyomán látható most, 2022 tavaszán a gyűjtemény immáron nagyszabású, a fotótól az installációig minden területre kiterjedő kiállítása a Q Contemporary magánmúzeumban az Andrássy úton.

Szintén a fesztivál 2017 és 2021 közötti, első öt éve alatt mutatkozott be külön kiállítással Kertész Csaba szakgyűjteménye, amely a neves fotóművészek által ugyanilyen neves képző- és zeneművészekről készült portréfotókból épül fel.

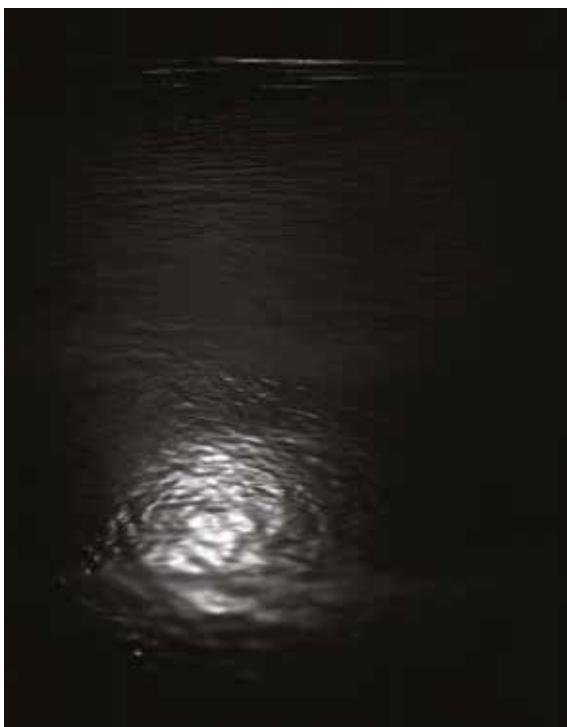

Ez az öt éves háttér adta a lendületet ahhoz, hogy idén a fesztivál nem kevesebb, mint négy privát kollekciót is megkérjen egy-egy fotós válogatás bemutatására. Közülük Zimányi László gyűjteményének a FUGA alagsori Trezor termében – az egykori pénzügyi széf ablaktalan, méteres betonfalakkal határolt terében – megrendezett kiállítását ez a mostani cikk foglalja össze, míg a további kollekciókról a következő lapszám ad majd hírt.

A Zimányi-gyűjtemény esetében a fotóválogatás bemutatásának ötlete a kollekció korábbi, átfogó prezentációjából nőtt ki magát. A vegyészként végzett, majd a rendszerváltás után vadászöltözékek nagykereskedésével foglalkozó családi vállalkozás élén álló Zimányi László 1950-ben Ózdon született, fiatalkorának jelentős részét Egerben töltötte, és ezért az egri Kepes Központ adott otthont 2018-ban a kollekciója széles körű bemutatásának.

Az egri kiállítás hűen tükrözte a gyűjtemény arányait: a festészet dominált, a szentendrei alkotóktól kezdve, a Zuglói Kör művészein át, a kortársakig, például a kiállítás címét adó Lóránt János Demeter munkásságáig (*Nahát!*). Az időhatárokat nézve, az összességében Vajda Lajostól Bukta Imréri húzódó kollekció szűkebb magja az 1956 és 1990 közötti művészet. Olyan alkotások, amelyek Zimányi Lászlónak új fénytörésbe tudják helyezni az általa is megélt évtizedeket. S már az egri tárlaton felbukkant egy önálló kis fotós blokk. A jeles képzőművészeket ábrázoló portréfotók eleinte inkább a festészeti vonulatot kísérő, magas szintű dokumentáció szerepét kapták, illetve tiszteletadást fejeztek ki a nagy piktorok előtt, ám a fotó lépésről lépésre komolyabb, önálló pozíciót vívott ki magának a gyűjteményben. Ezt az új fejezetet szemlélteti a 2022. évi kiállítás a FUGA-ban.

Szilágyi Lenke: *Szélvihar madarakkal*, 70x100 cm, digitális print © 2022 HUNGART.

Balla Demeter: *Duna*, 1965, fotó, 49,5x39,5 cm

Erdély Miklós: *Időutazás* (tanulmány), fotó kartonra kasírozva, 1976, 58,7x48,6 cm

Már az egri portréfotós blokkban is észrevehető volt a nyitás. A portréfotók részben a képzőművészeti szelekcióhoz idomultak, részben már túl is mutattak azon. Bálint Endre jellegzetes, sapkás arcképe – Vattay Elemérnek ez a felvétele került be elsőként a gyűjteménybe – vagy Korniss Dezső hasonlóan közismert, arisztokratikus portréja biztos, érthető választásnak tekinthető egy modern magyar művészeti magángyűjteményben. Balla Demeter fotója Berczeller Rezső műterméről, ahol sűrűn egymás mellett állnak az összefonódó alakokat mintázó szoborcsoport-tervek, szintén jól alátámasztható, hiszen Zimányi László tulajdonában van Berczeller egyik fő installációjának a kisméretű makettje is. Szintén Balla Demeter örökölte meg a már idősödő Schaár Erzsébet és Vilt Tibor házaspár kerti jelenetét, amint gyermeknek járó odaadással szemlélnék egy kisplasztikát; ez a megható felvétel is jól kapcsolható a gyűjtemény képzőművészeti részéhez, hiszen Zimányi László jelentős anyagot őriz Schaár Erzsébettől, amely önálló kiállításon is szerepelt 2018-ban.

A szenvedélyesen magyarázó Tóth Menyhértről vagy az elmélázó Hollán Sándorról készített portrék is passzol-

nak a gyűjtemény festészeti részéhez. A francia Édouard Boubat (1923–1999) Hantai Simonról készült, fésületlenül spontán, optimista felvétele ritkaság, és jól illik Zimányi László elkötelezettségéhez Hantai iránt, bár ez a példány csak digitális nyomat, amelyet Zimányi László a művész fiától, Daniel Hantaitól kapott. Haraszty István 2008-ban készült, kétpéldányos önarcképe már trükkösebb, hiszen barátainak portréfotóiból montírozta össze önmaga arcképét, Sárvári Enikő segítségével, amolyan pszichológiai rákérdezőként, vajon a környezetünkből összeállítható-e a személyiségünk.

Még érdekesebb Berényi Zsuzsa felvétele az asztalnál ülő, éppen cigarettára gyújtó Erdély Miklósról, aki kigombolt ingmellel, a neoavangárd papájához méltó pózban, a szépen elrendezett indiai tea filterek mellől fogadja az őt a kordon mögül figyelők pillantásait. Azért örömtelen váratlan ez a fotó, mert Erdély és művészetfelfogása, majd az azóta a nyomdokain haladó (poszt-)konceptuális művészgenerációk *nem* szorosan esnek a kollekciónak a hatókörébe. Az Erdélyről és a performatív helyzetről készült fotó olyasmire mutat, ami inkább kívül esik a gyűjtemény komfortzónáján.

Tóth György: *Emese*, 1995, 23,3x19,6 cm

Van viszont Erdélytől mű a kollekción idén bemutatásra kerülő, fotóművészeti részében. Még hozzá egyfajta önarckép, a híres *Időutazás* című munka tanulmánya. Ez az öt darabból álló, 1976-ban készült sorozat olyan montázs, ahol Erdély különböző jelenetekben a korábbi énjének mond valamit. Az ehhez készült tanulmány beválasztása a gyűjteménybe nemcsak az átszellemült Erdély-önarcképnek szól, hanem jelentős lépés is Zimányi László részéről, hiszen ez a kísérleti fotóhasználat, ez az időalapú művészetfogalom, ez az identitáskereső művészet túlmutat azokon a határokon, amelyeken belül a gyűjtő alapvetően bővíti kollekciónját. Hiszen itt nem figuratív vagy absztrakt festészet, ironikus vagy fennkölt ábrázolás, hanem az emberi önkeresés és a művészi határátlépés a tét.

Erdély *Időutazás* című műve persze nem párja nélküli „kiszólás” a gyűjteményből. Tót Andre *Örülök* című sorozatának egy 1975–79-ben készült darabja talán szintén a művész önarcképe miatt került a kollekciónba, egyúttal ez az alkotás ott a szójátékos-filozofikus, a köztéri aktivizmus felé nyitó, a tárgyiasult műalkotást a művész szerepvállalására cserélő pozíciót képviseli.

Koncz András ma már ikonikus, *Én égek* című önarcképe 1976-ban, ugyanabban az időben készült, amikor Erdély és Tót műve. A prágai Vencel téren önmagát felgyűjtő diák melletti szolidaritáson túl, Koncz nyílt tekintetű önportréja művészeti *ars poetica* is. A művész szellemi-testi kiállása, akciója válik művészetté, a művész felelőssé vállalása maga a művészet, túllépve a tárgy-szerű alkotásokon.

Pinczehelyi Sándor nem kevésbé ismert, sarló és kalapács közé szorított önarcképe egy negyedik példa arra, ahogyan a hetvenes években a művész pozíciója – a társadalmi kiállítás szó szerinti és a képhez tervezett beállítás átvitt értelmében – maga válik a művészeti gyakorlat meghatározó elvévé. Nem véletlen, hogy Zimányi László mind a négy kompozíciót a kollekción fotóművészeti, és nem a portréfotós részében tartja nyilván, holott kiindulópontként mind önarckép. Az sem véletlen, hogy ilyen közéleti és művészetelméleti szerepvállalásra ezek a fotó alapú munkák alkalmasak a gyűjteményben, amelyek ebben az értelemben kibontják a festészeti anyag horizontját.

Csáji Attila: *A haladás szimbóluma II.*, 1972, szitanyomat, papír, 61,8x60,2 cm

Csáji Attila: *A proletáriátus fegyvere az utcakő (egységben az erő)*, 1970, szitanyomat, papír, 55,2x50 cm

A politikai állásfoglalás számos más fotómunkában is tetten érhető. Csáji Attilától *A haladás kettős szimbóluma* című fotográfika a vörös csillag és egy rák alakját vonja össze. A mű 1970/71-ben kisplasztikaként, majd fotóként készült el, és a „haladás” akkoriban túlhasznált eszméjét fricskázta meg, ha a rák haladási irányára gondolunk. Ekkor készült *A proletáriátus fegyvere az utcakő* című munka is, amelynek tükröfelületén látszódik a kék ég, miközben a forradalmak legendás eszköze, a macskakő közönséges vendéglátó-ipari műanyag dobozba került, szinte vitrinben pihen, immár hitelességét, erejét veszve. Az *Egységben az erő* című fotográfika is utcakövekkel operál, ám ezeket újságpapírból a művész készítette. Az alapításakor progresszív napilap, a *Magyar Nemzet* ekkoriban sokszor kényszerült a szócső szerepébe, a címolalából formált macskakövek üresek, erőtlől, hitelességtől megfosztottak. A nemzeti érzést inkább elfojtott, mintsem kifejező Magyar Nemzet-műbarikádott Csáji valóban is felépítette és felgyújtotta, performanszát külföldön be is mutatták. A *Ház. Közép-Európa, a XX. század második fele* című fotón egy pöstyéni ház valós felvétele – tehát nem montázs – látható. Csáji 1973-ban művésztelepen járt itt, a kisvárosban sétálva látta meg a házat, amely, mint kiderítette, két testvér tulajdonába került örökség útján, és ők alakították ilyen gyökeresen eltérő módon

át a homlokzatot. Csáji direkt várta meg a felvételbe belesétáló járókelőket, hogy a kép valóságosságát érzékeltesse, amely számára, felvidéki származásúként, a vörössel kettéosztott világról és a kisebbségi identitásról egyaránt szólt.

Míg néhány más munka – például a Haris László *Törvénytelen avantgárd* című, 1971-es munkájáról 2016-ban készült, ötpéldányos digitális nyomat, vagy Csiky Tibornak az 1973. év tömegközlekedési viszonyait megörökítő *vin-tage* felvétele – ehhez a társadalmi-politikai, történelmi tematikához illeszkedik, a fotógyűjtemény számos más irányból is merít. Baranyay András kéz-etűdjei áttételes, lírai portréként értelmezhetők, Szilágyi Lenke elmosódott, téli csupaszságukat mutató fakorona-álomképei szintén tekinthetők ezeknek a hatalmas növényi élőlényeknek a hajladozó végtagjairól készült, emberi-teremészeti látomásoknak. Balla Demeter a Duna tükrében csillanó éjszakai holdfényt, Kaiser Ottó a hólepte tájban kanyargó kerítést, Kerekes Gábor a csigavonalat tudta úgy kompozícióba illeszteni, hogy a látványon túl egy magasabb rendet idézzenek meg. Az ideákat ugyan nem lehet megjeleníteni, de áttételesen mondhatjuk, hogy Balla Duna-képe az időtlenségnek, Kaiser tájvallomása egy egész régió sorsának, vagy éppen Kerekes spirálja a történelem hosszú távú vonulatának a képi kifejeződése.

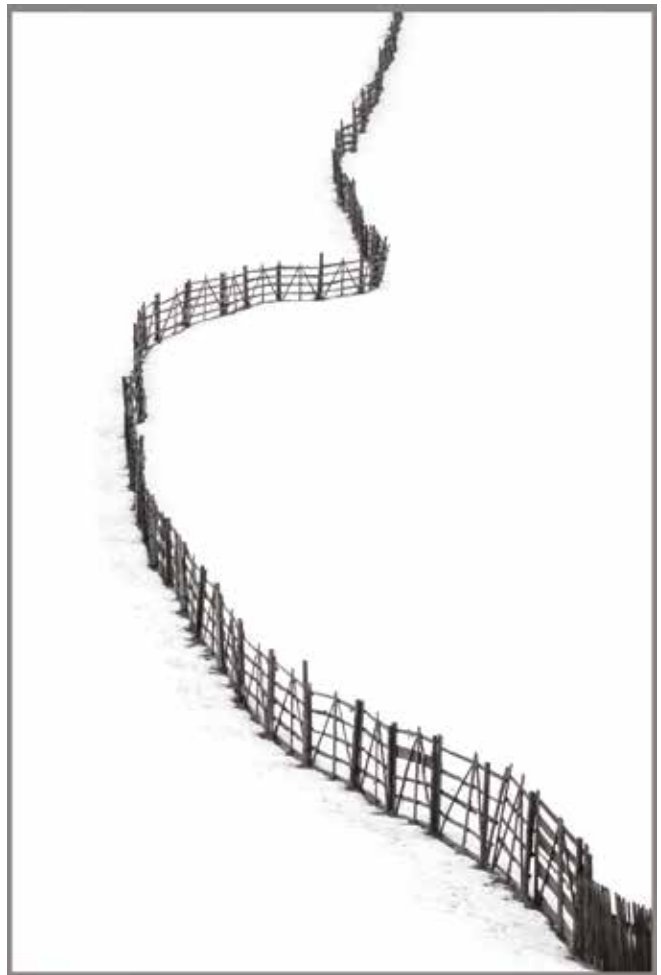

Baranyay András: *Cím nélkül*, fotó, 35x44 cm

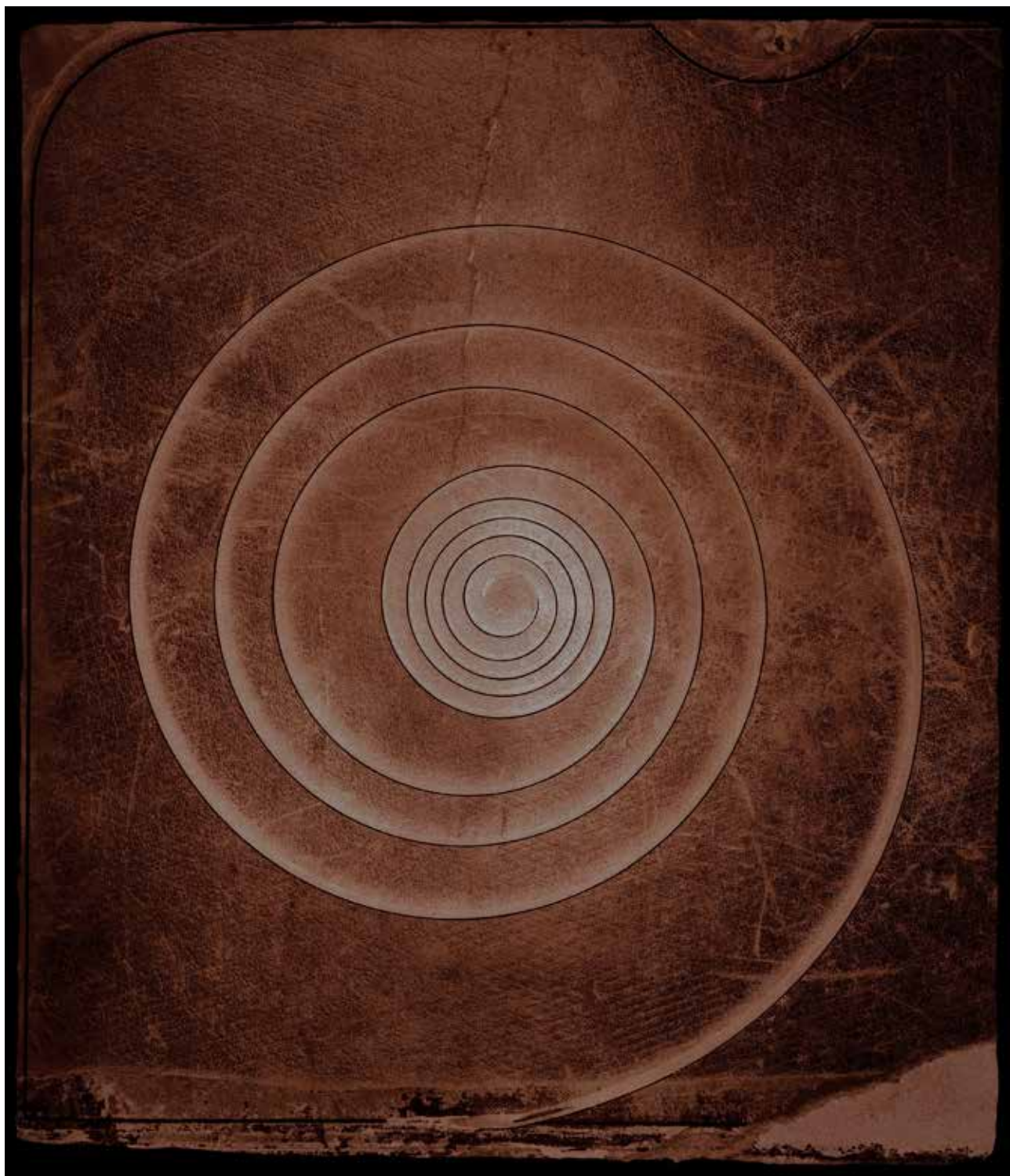
Csiky Tibor: *14-es és a 3-as busz v.á.*, 1973, Fotó plexi, 28x31 cm

Kaiser Ottó *Elfújta a szél*, 2010, glicée nyomtat, 100x66 cm

Haris László: *Szembesítés és kettős portré*, 1973–2003, glicée nyomtat, 69x97,5 cm

Kerekes Gábor: *Spirál*, 1998, kimásoló papír (POP) © A Kerekes Gábor Archívum engedélyével

Gulyás Gyula: *Pillanatnyi megoldás*, 1973, akciófotó, papír, 48x56,5 cm

Az összességében Hajas Tibortól Tóth Györgyig terjedő fotógyűjtemény számban ugyan csupán kistestvére a képzőművészeti anyagnak, mégis a gyűjtő új arcát mutatja meg. A kollekció három egysége – a képzőművészeti, a portréfotós és a fotóművészeti – sokféle átjárást kínál, és ezzel a három terület egyenrangúságát hirdeti.

Ez a fotó műfajának erejéről tanúskodik. Zimányi László már fiatalon is gyűjtött – még ha akkoriban csak autogramot vagy éppen a Szépművészeti Múzeum műveinek képeslap formájú reprodukcióit – és ezáltal tudatosan kezdett művészetet is gyűjteni felnőttként. Ennek jegyében korlátozta a vételeit, és a fotók a számozás, a hitelesség dilemmái miatt sokáig kívül maradtak a fókuszon. Elsőként, mint láttuk, a portréfotók nyertek bebocsátást, mert a művészek új oldalát mutatták meg. Talán Zimányi László sem gondolta, hogy ezt követően a palackból kiengedett szellem a társadalmi és művészetelméleti irányú fotós munkák révén a kollekció milyen további, új interpretációinak ad utat.

Hajas Tibor: *Képkorbácsolás II*, 29,7x39,8 cm © 2022 HUNGART

Pincehelyi Sándor: *Sarló és kalapács*, 1973, szita, papír, 60x46,7 cmf © 2022 HUNGART